

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ: ОЦІНКА І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Розглянуто актуальні питання оцінки та облікового відображення дебіторської заборгованості як складової оборотного капіталу підприємства

Ключові слова: дебіторська заборгованість, оцінка дебіторської заборгованості, бухгалтерський облік дебіторської заборгованості

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного розвитку для багатьох вітчизняних підприємств характерною є нестача оборотних коштів, яка супроводжується нераціональним їх використанням. У результаті дослідження стану дебіторської заборгованості підприємств України визначено, що в структурі оборотних активів підприємств вона становить значну частину,

зокрема, в 2010 році дебіторська заборгованість склала 1374810,4 млн. грн. [4, С. 82], що становить 61,7% обсягу оборотних активів підприємств (рис. 1). Це вказує на дефіцит оборотних активів вітчизняних підприємств, що спричинено зменшенням їх найліквіднішої складової та можливості залучення позикових ресурсів, що погіршує фінансовий стан підприємств.

Рис. 1. Частка дебіторської заборгованості у складі оборотних активів підприємств України
Джерело: Сформовано на підставі статистичних щорічників Української РСР та Державного комітету статистики України [1]

Тому дослідження бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є актуальним з позиції інформаційного забезпечення системи управління дебіторською заборгованістю як важливого інструменту підвищення ефективності формування та використання оборотних коштів підприємства.

Метою дослідження є розкрити особливості оцінки та облікового відображення дебіторської заборгованості як інформаційного забезпечення системи управління оборотним капіталом підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних положень і методологічних підходів до проблем бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством досліджено в працях багатьох економістів. Значний внесок у вирішення цих проблем зробили вітчизняні дослідники: І.О. Бланк, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, А.Д. Бутко, С.Ф. Голов, Л.В. Городянська, Р.О. Костирко, В.М. Костюченко, Г.О. Кравченко, С.А. Кузнецова, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Г.В. Митрофанов, Є.В. Мних, Л.В. Нападівська, Ю.І. Осадчий, Г.В. Савицька, В.В. Сопко, А.П. Шаповалова, В.О. Шевчук, О.А. Шевчук та ін. З іноземних вчених необхідно відзначити А. Апчерча, Дон Р. Хенсена, Д. Нортона, Р. Каплана, Я.В. Соколова тощо. Враховуючи надбання науковців з обліку дебіторської заборгованості, залишаються невирішеними ряд теоретичних та практичних питань щодо удосконалення облікового забезпечення інформаційних потреб управлінців підприємства.

Викладення основного матеріалу. Методологічні засади оцінки та бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, її розкриття у фінансовій звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" [3]. Відповідно до П(с)БО 10 дебіторська заборгованість є сумою заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Вплив на оцінку та облікове відображення дебіторської заборгованості здійснює її поділ на поточну та довгострокову залежно від строку погашення та зв'язку з нормальним операційним циклом.

Питання визнання дебіторської заборгованості передбачає відповідність визначенню дебіторської заборгованості та критеріям визнання, зокрема, існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума (рис. 2). Особливістю визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги є те, що вона визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг.

Щодо визнання дебіторської заборгованості, то типовою помилкою практики вітчизняних підприємств є визнання у складі дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги безнадійної заборгованості, яка не відповідає критерію визнання активу щодо ймовірності отримання підприємством майбутніх економічних вигод. Тому безнадійна дебіторська заборгованість повинна бути виключена зі складу активів.

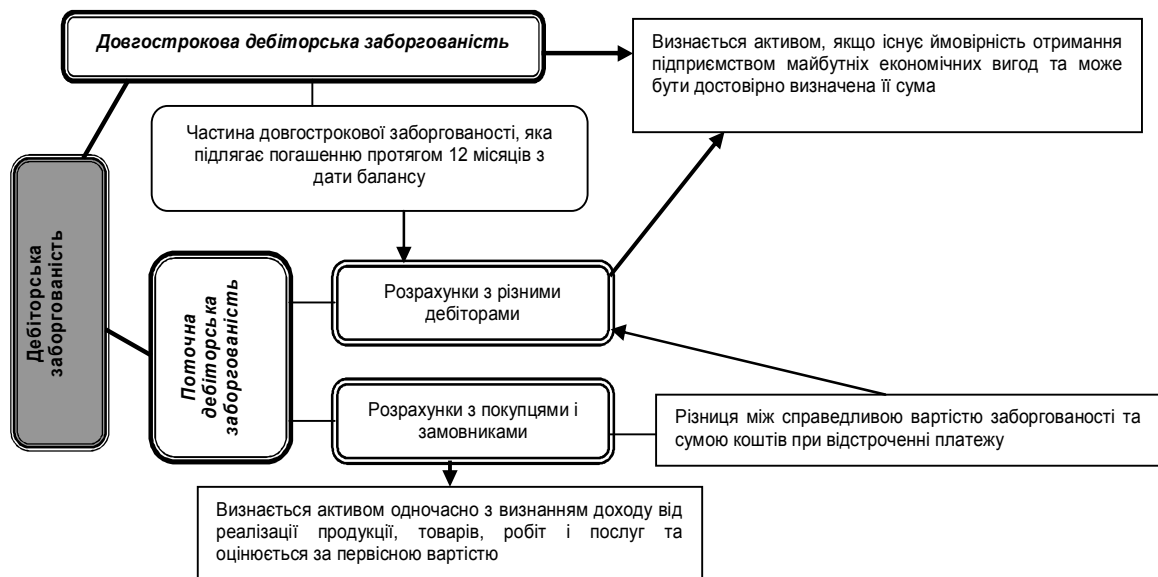

Рис. 2. Порядок визнання дебіторської заборгованості

Достовірна оцінка дебіторської заборгованості має важливе значення для правильного відображення у звітності та наданні якісної інформації її користувачам (рис. 3.) Оцінка поточної дебіторської заборгованості ґрунтується на первісній вартості, яка залежить від виду дебіторської заборгованості та особливостей її визнання. Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку

нараховуються відсотки, оцінюється та відображається в Балансі за її теперішньої вартістю, тобто дисконтовану сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде отримана для погашення цієї заборгованості. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Рис. 3. Оцінка дебіторської заборгованості

Щодо проблемних моментів в оцінці дебіторської заборгованості, варто відзначити помилку щодо відображення в балансі дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за первісною вартістю, тобто з порушенням вимог П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість", тобто підприємствами не проводиться аналіз дебіторської заборгованості за строками непогашення та не визначається чиста реалізаційна вартість. Необхідним є зазначити в Наказі про облікову політику метод нарахування резерву сумнівних боргів (виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення (коефіцієнт сумнівності визначається підприємством по кожній групі дебіторської заборгованості)).

Розглянемо особливості облікового відображення дебіторської заборгованості підприємства в частині заборгованості покупців та замовників (рис. 4).

Поточна дебіторська заборгованість покупців та замовників за відвантажені їм продукцію, товари, роботи або послуги відображається в статті балансу "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" (рядки 160-162 активу). Оскільки переважна більшість підприємств використовує комп'ютеризовану форму обліку для отримання інформації про стан дебіторської заборгованості можливим є використання звітів програми "1С: Бухгалтерія", зокрема, "Обороти рахунка", "Аналіз рахунка", "Карточка рахунка", додатково підприємство може використовувати внутрішньо-управлінську звітність для цілей управління дебіторською заборгованістю.

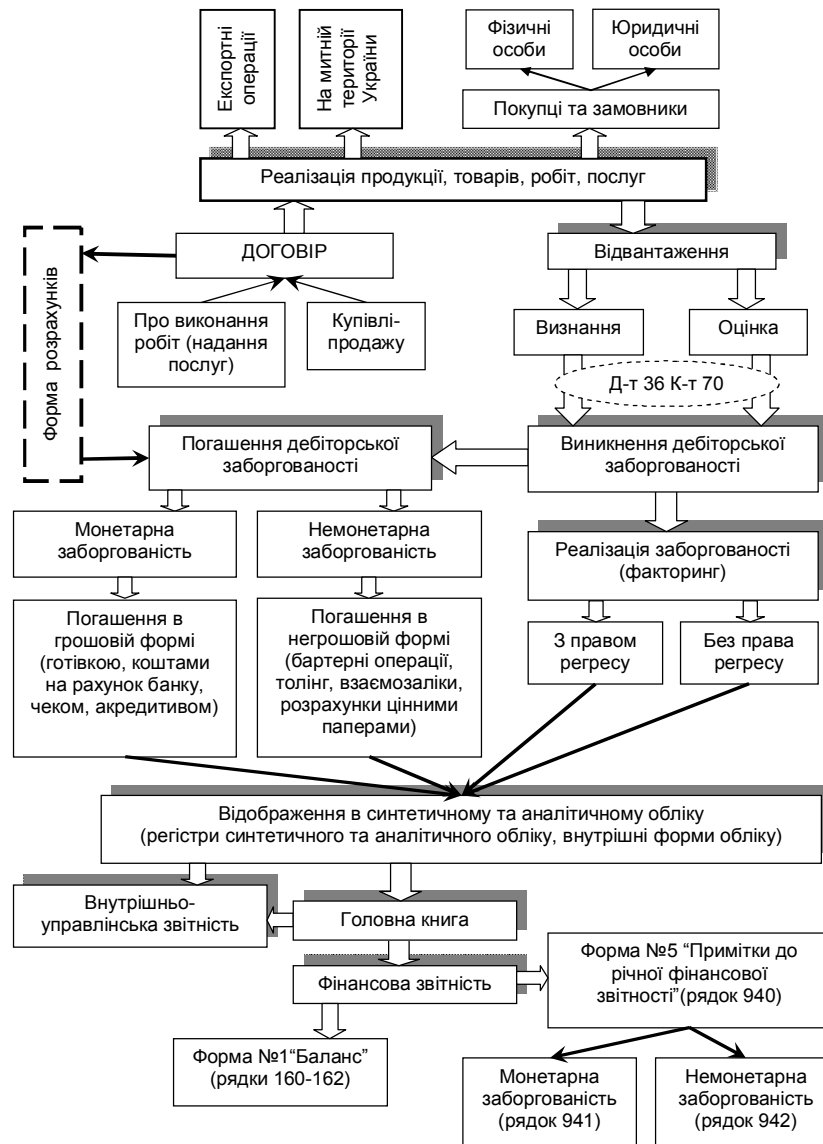

Рис. 4. Загальна схема виникнення і погашення заборгованості покупцями та замовниками

Щодо відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку, слід зауважити, що в практиці вітчизняних підприємств виникають проблеми щодо некоректне використання Плану рахунків [2], зокрема, використання рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" для відображення дебіторської заборгованості за реалізовані виробничі запаси, необоротні активи, нараховану орендну плату, видані аванси. Неправомірним також є відображення дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги за дебетом рахунків 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками" або 685 "Розрахунки з іншими кредиторами".

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Зростання частки дебіторської заборгованості в структурі активів підприємства сприяє зниженню ліквідності і фінансової стійкості підприємства, що пов'язано із зростанням ризику неплатежів. Ефективно організований бухгалтерський облік дебіторської заборгованості як складової оборотного капіталу виступає інформаційним джерелом для управління дебіторською заборгованістю з метою недопущення прострочення термінів платежів і доведення заборгованості до стану безнадійної.

У практиці вітчизняних підприємств при оцінці та обліковому відображенні дебіторської заборгованості виникають проблемні питання, пов'язані з відображенням в обліку та звітності активів, що не відповідають критеріям визнання; некоректною оцінкою дебіторської заборгованості на дату балансу; некоректним використанням Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій

підприємств і організацій та некоректним заповненням фінансової звітності в частині дебіторської заборгованості.

Список використаної літератури:

1. Державний комітет статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99&p=1292864561521438>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість", затверджене Наказом Міністерства фінансів України 08.10.99 N 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-994>.
4. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів господарювання" 2010 [За ред. І.М. Жук] / Державна служба статистики України – Київ: 2011. – 454 с.

СУПРУНОВА Ірина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фундаментальних економічних дисциплін Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми оцінки в бухгалтерському обліку;
- економічний розвиток на регіональному та національному рівнях.

Стаття надійшла до редакції: 25.08.2012 р.